

Ljudski lik u likovnom izričaju djeteta

Popović, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:209998>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Marija Popović

LJUDSKI LIK U LIKOVNOM IZRIČAJU DJETETA

Završni rad

Zagreb, lipanj, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Marija Popović

LJUDSKI LIK U LIKOVNOM IZRIČAJU DJETETA

Završni rad

Mentor rada: Morana Varović Čekolj, mag.art., predavač

Zagreb, lipanj 2022

SADRŽAJ

UVOD	1
1. LIKOVNO IZRAŽAVANJE DJETETA	2
2. RAZVOJ DJEČJEG LIKOVNOG IZRAŽAVANJA	3
2.1. Faza izražavanja primarnim simbolima	3
<i>2.1.1. Prikaz ljudskog lika u fazi izražavanja primarnim simbolima</i>	5
2.2. Faza izražavanja složenim simbolima	6
<i>2.2.1. Prikaz ljudskog lika u fazi izražavanja složenim simbolima</i>	7
2.3. Faza intelektualnog realizma	10
<i>2.3.1. Prikaz ljudskog lika u fazi intelektualnog realizma</i>	11
2.4. Faza vizualnog realizma	13
3. PRIKAZ DETALJA LJUDSKOG LIKA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE	14
3.1. Oči	14
3.2. Usta i nos	15
3.3. Ruke i noge	15
3.4. Trup	17
3.5. Kosa i odjeća	17
4. PRIKAZ DETALJA LJUDSKOG LIKA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA	19
4.1. Složeni simboli	19
4.2. Kosa i odjeća	19
4.3. Transparentnost	20
4.4. Veličine	20
4.5. Predimenzioniranje	20
4.6. Pokret	21
5. PRIKAZ DETALJA LJUDSKOG LIKA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA	22
5.1. Profil, razlike među osobama	22
5.2. Minijatura	23
5.3. Pokret	23
5.4. Lice	24
6. PRAKTIČNI DIO RADA	25
6.1. Mješovita vrtićka skupina	25
6.1. Starija skupina	27

ZAKLJUČAK	31
LITERATURA	32
Izjava o izvornosti završnog rada	33

SAŽETAK

Likovni izričaj ljudskog lika, pojavljuje se u likovnom stvaralaštvu djeteta već od trenutka kad je ono razvojno u stanju držati olovku u ruci. Ono od najranije dobi pokazuje interes za izražavanjem te je sposobno već od druge godine života ostaviti trag na podlozi. Od prvih nekontroliranih pokreta ruku počinje razvoj njegovog likovnog izražavanja pa sve od pojave prvog kruga, preko glavonožaca, do prikaza sličnog odrasloj osobi. Shvaćanje i razumijevanje čovjeka, kao najkompleksnijeg bića, vidljivo je u raznolikosti dječjeg prikaza ljudskog lika. U svom općem razvitku djeca cijeloga svijeta prolaze slične faze te je isto tako i u razvoju likovnog izražavanja. Prema tome, razvojne faze dječjeg likovnog izražavanja ne samo da su univerzalne, nego i urođene. Promjene tijekom razvoja stvaralaštva kreću od faze primarnih simbola tijekom koje dijete ovladava sredstvom rada, preko složenih simbola u kojoj pokušava reprezentirati okolinu, pa sve do faze intelektualnog i vizualnog realizma u kojoj nestaje spontani dječji izraz i približava se izrazu odraslih. Međutim, iako su razvojne faze unaprijed određene, vremenski interval nije, stoga ne dolaze sva djeca u iste faze istodobno. S obzirom da je prikaz ljudskog lika jedan od primarnih tema koje dijete likovno izražava, bio je poticaj da se u radu posvetim specifičnosti njegova prikaza.

Ključne riječi: dijete, prikaz ljudskog lika, likovno izražavanje, razvojne faze

SUMMARY

The human figure in the artistic expression of the child

The artistic expression of the human figure appears in the child's artistic creativity from the moment when it is developmentally able to hold a pencil in its hand. It shows an interest in expression from an early age and is able to leave a mark on the background from the second year of life. From the first uncontrolled movements of the hands, the development of his artistic expression begins, from the appearance of the first circle, through the cephalopods to the representation similar to an adult. The understanding and comprehension of man, as the most complex being, is evident in the diversity of the child's portrayal of the human figure. In their general development, children from all over the world go through similar stages, as well as in the development of artistic expression. Therefore, the developmental stages of children's artistic expression are not only universal, but also innate. Changes during the development of creativity range from the phase of primary symbols during which the child masters the means of work, through complex symbols in which it tries to represent the environment, to the phase of intellectual and visual realism in which spontaneous children's expression disappears and approaches adult expression. However, although the developmental stages are predetermined, the time interval is not, so not all children come to the same stages at the same time. Since the depiction of a human figure is one of the primary themes that a child expresses artistically, it was an incentive for me to focus on the specifics of his portrayal.

Key words: child, human form, artistic expression, development stages

UVOD

"Već od najranije dobi dijete modelira, opipava i istražuje mogućnost oblikovanja rukama, te sasvim nesvjesno zadovoljava svoju potrebu za stvaralaštvom." (Božičević, 2018, str. 16) Ono gradeći, slažući, kombinirajući stvara novu dimenziju objekata i stvari koje ga privlače. Corrado Ricci, poznati talijanski pjesnik i filozof prvi je identificirao dječji crtež kao zaseban fenomen opazivši originalnost i iskrenost dječjeg likovnog izražavanja na uličnim grafitima. Na višem dijelu zida očitavao se jasniji i detaljniji prikaz starijeg djeteta, dok je na nižem dijelu nespretnim potezima, mlađe dijete pokušalo slično nacrtati. Polovicom 20. stoljeća, javio se interes za dječji crtež za kojeg se počelo govoriti da je jedan od najiskrenijih načina kojim dijete izražava svoje osjećaje i razmišljanja. Danas, navodi Bodulić (1982), kada poznajemo cjelokupan razvoj crtanja kroz povijest umjetnosti, kao i metode rada i neka "pravila", postoji opasnost učenja crtanja. S obzirom na to odgojitelji provode dosta vremena s djecom u predškolskim ustanovama; prema Đuranović, Klasnić (2020), odgojitelji imaju ključnu ulogu u poticanju ili suzbijanju dječjeg stvaralaštva, no kako bi je poticali, moraju najprije biti svjesni njezine važnosti. Jean Piaget, vjerojatno najutjecajniji razvojni psiholog 20. stoljeća naglašava dječji crtež odrazom intelektualnog razvoja djeteta. F. Goodenough 1926. (prema Balić Šimrak 2010/11), prva je primijenila dječji crtež kao mjeru inteligencije djeteta, a kasnije 1949. godine K. Machover (prema Balić Šimrak 2010/11) napravila je nov korak u primjeni crteža i razvila test "Crtež ljudske figure" te ga primijenila kao mjeru emocija i osobina ličnosti. U toku povijesti umjetnosti, motiv čovjeka bio je ne samo jedan od najranijih nego i jedan od najglavnijih likovnih motiva uopće. (Peić, 1990)

U prvom poglavlju opisani su razlozi likovnog stvaralaštva u djeteta te njegova važnost. U drugom poglavlju, faze razvoja dječjeg likovnog izražavanja opisane su i podijeljene u: fazi šaranja, fazi izražavanja složenim simbolima, fazi intelektualnog realizma i fazi vizualnog realizma. Treće, četvrto i peto poglavlje bavi se karakteristikama prikaza detalja ljudskog lika ovisno o dobnom uzrastu djeteta; tako su u trećem poglavlju prikazane karakteristike prikazivanja djeteta u dobi od 2 do 4 godine; u četvrtom u dobi od 4 do 5 i u petom poglavlju u dobi od 5 do 6 godina i starija. U šestom poglavlju opisan je metodički postupak provedenih aktivnosti u dječjem vrtiću u mješovitoj i starijoj odgojnoj skupini u svrhu prikupljanja likovnog izražavanja ljudskog lika u dječjem crtežu. Cilj praktičnog dijela rada bio je prepoznati karakteristike i specifičnosti prikaza ljudskog lika u crtežu djece predškolske dobi.

1. LIKOVNO IZRAŽAVANJE DJETETA

Dok je u 19. stoljeću likovno obrazovanje bilo temeljeno na razvoju crtačkih vještina i prenošenju zadanog motiva na papir i usavršavanju koordinacije oko-ruka, krajem stoljeća doživljava snažan zaokret te u 20. stoljeću fenomen dječjeg crteža postaje objekt interesa mnogih učenjaka. Ipak, i prije nego što su se zainteresirali za likovno izražavanje djeteta, djeca su crtala spontano na pijesku, zemlji, pločniku. Nisu imala nikakve obrasce već vlastiti osjećaj, znanje o objektivnoj stvarnosti i motoričku vještinu. Na takav način sva su se djeca mogla likovno izražavati. Razna su stajališta o pitanju zašto se dijete voli likovno izražavati. Neki polaze od stajališta da je razlog zbog urođene sklonosti prema igri; drugi je uspoređuju sa zadovoljenjem unutarnje potrebe za izražavanjem; dok treći pak smatraju motoričku aktivnost kao osnovu likovnog izražavanja. “Ono što zasigurno jest, je oduševljenje materijalom kojim radi, samim procesom, te neposrednom percepcijom i pokretom.” (Dekanić, 2016, str. 3) Tijekom razvoja likovnog izražavanja osnovna potreba djeteta je, prema Grgurić, Jakubin (1996), da neprestano mijenja sadržaj rada zbog želje za aktivnim spoznavanjem i izražavanjem doživljenog. Likovni izraz urođena je sposobnost izražavanja djeteta putem koje komunicira i oblikuje. Prema Božičević (2018.), od trenutka kada dijete primi olovku u ruku i krene šarati, njegov crtež postaje sredstvo komuniciranja. Djeca sposobnost izražavanja ne uče od društvene okoline već se ona razvija iz prirodnih potencijala djeteta i očituje u spontanoj interakciji unutrašnjeg svijeta djeteta i njegove vanjske okoline. No iako je sposobnost likovnog izražavanja urođena, ona se razvija ili oslabljuje u mjeri koliko se djetetu daje ili uskraćuje pravo na njegovu individualnost stvaralačkih sposobnosti. Prema Šipek (2015), djeca će se stvaralački izražavati kad im je dana sloboda da budu ono što jesu, kad gledaju i vide na svoj način, kad ih vodi njihova logika, kad imaju pravo na individualno izražavanje i stvaranje. U suprotnom, prema Bilić, Balić Šimrak (2012), kada djeca slijede model često ga samo kopiraju i imaju smanjenu mogućnost izražavanja onoga što osjećaju. Oblici u likovnom izrazu, navodi Belamarić (1987), nisu samo pokazatelji zbivanja u svijesti djece, nego djeluju kao povratna sprega koja osnažuje njihove sposobnosti percipiranja, predočavanja i poimanja te sposobnosti oblikovanja i stvaranja. Crteži se u likovnom izričaju prema Vidović (2015), razlikuju po izgledu i složenosti simbola kojim se dijete koristi, te se djeca različite kronološke dobi različito likovno izražavaju.

2. RAZVOJ DJEČJEG LIKOVNOG IZRAŽAVANJA

“U razvoju djetetovog likovnog izražavanja istodobno je isprepletano nekoliko različitih procesa sazrijevanja i učenja, od razvitka psihomotorike ruke i šake, djetetovih znanja i spoznaja o okolini te prijelaz iz intelektualnog u vizualni realizam.” (Ekert, 2018, str. 1)

Dječje likovno izražavanje opisano je na mnoge i različite periodizacije koje se međusobno razlikuju u kriteriju dobnog uzrasta, no u većini periodizacija uočava se osnovni Linquetov model periodizacije koji čine tri osnovne faze: faza šaranja, faza intelektualnog realizma (početak namjernog prikazivanja) i faza vizualnog realizma. (Grgurić, Jakubin, 1996).

2.1. Faza izražavanja primarnim simbolima

Početak likovnog izražavanja započinje fazom šaranja, odnosno fazom izražavanja primarnim simbolima. U likovnom izrazu prevladavaju crte nastale jednostavnim pokretima. Prevladava psihomotorički i osjetilni doživljaj djeteta. U fazi izražavanja primarnim simbolima razlikujemo dva razdoblja. Prvo razdoblje počinje oko prve godine i traje do druge ili treće godine, a karakterizira ga slučajan likovni izraz. Likovno izražavanje isključivo je motorička aktivnost. Dijete uživa u povlačenju linija te to čini nesvjesno bez jasne namjere ili imenovanja. Prema Mihalić (2013), u ovoj fazi proces je važniji od konačnog izgleda crteža.

“Dijete se nakon navršene druge godine života može igrati i crtačkim priborom. Kada zamijeti da olovka, kreda ili ugljen ostavljaju trag na podlozi, želi taj trag ponoviti. Motorička aktivnost, pokret ruke i grafički učinak ga iznenađuje, veseli i potiče.” (Bodulić, 1982, str.29)

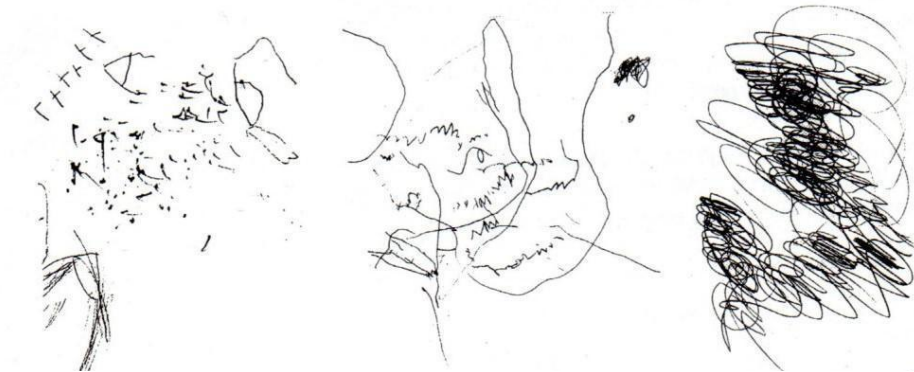
Tek kasnije javlja se pokušaj prikazivanja okoline i uočavanje sličnosti s nekim predmetom i imenovanje slučajno postignutog crteža. Linije povlači nekontrolirano te pokret podlaktice naprijed – natrag često određuje pravac i duljinu crta na papiru. Također, nastanak prvih šara uvjetovan je razvojem pokretnosti ruke. Dječji likovni izraz razvija se u skladu s razvojem pokretnosti zgloba. Tako prema Bodulić (1982.) dijete u početku ruku pokreće iz ramena, zatim u laktu i šaci, a najkasnije svladava pokrete mišića i zglobova prstiju. U dobi od 12 do 24 mjeseca olovku drži grčevito među prstima i rijetko je podiže s papira. Pritom ne pomiče zglob. Kontrola linije u ovoj fazi nije primarna, već dijete pridaje važnost praćenju i uživanju u liniji.

Slika 1. Prvi pokušaji. Olovka (2 g.)

Preuzeto iz *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje* (str. 34)

S obzirom na to da se crtanje razvija postepeno s razvojem pokretnosti zgloba, glavne karakteristike ove faze proizlaze iz razvoja motorike. Groezinger (u Beisl, 1978), tako razlikuje nekoliko tipičnih karakteristika rane faze šaranja: udarno, titrajno i kružno risanje. (Grgurić, Jakubin, 1996).

(1) Olovka, (2 g.)

(2) Olovka, (2 g.)

(3) Olovka, (2 g.)

Slika 2. Primjer (1) udarnog, (2) titrajnog i (3) kružnog šaranja

Preuzeto iz *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje* (str. 35)

Za razliku od nekontroliranog povlačenja linija, dijete u dobi od dvije godine počinje pridavati veću pozornost tragovima koje ostavlja na papiru. U dobi od tri godine počinje imenovati svoj likovni izraz. Dijete sada ima fizičku kontrolu nad linijama te ih zamjenjuje oblicima. Počinje shvaćati odnos između linija kao primarnih simbola i objekta ili događaja iz iskustva. Likovni izraz nije više isključivo motorička aktivnost već pokušaj reprezentacije. Olovku hvata slično kao odrasla osoba te slobodnom rukom pridržava papir u dobi od tri godine.

Drugo razdoblje faze izražavanja primarnim simbolima karakterizira kontrolirano risanje. Dijete sada može vješto pokretati ruku u ramenu, laktu i šaci te se javlja prvi organizirani oblik, krug. U ovoj fazi javit će se prvi prikaz čovjeka.

Slika 3. Prvi prikaz čovjeka

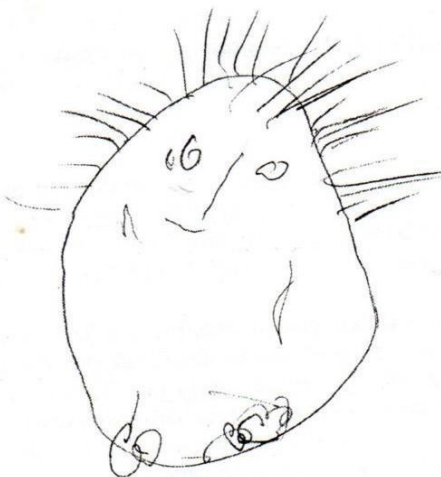
Primarni simbol glava – noge, olovka (3,5 g.)

Preuzeto iz *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje* (str. 39)

2.1.1. Prikaz ljudskog lika u fazi izražavanja primarnim simbolima

U prikazu čovjeka dijete se koristi simbolima glava – noge i pritom se neće obazirati na neku određenu osobu niti stvoriti kopiju. Ljudski lik u ovoj fazi čini krug koji djetetu predstavlja glavu i trup. Iz kruga povlači linije vodoravne za ruke i okomite za noge. Bodulić (1982) navodi da za likovni prikaz čovjeka dijete koristi najprije glavu, ruke i noge zato što

na dječja osjetila djeluju svjetlo, zvuk i pokret, stoga ih dijete najprije opaža: jer su dinamični u odnosu na trup. Također zbog dinamičnosti najprije crta oči i usta kao primarnih dijelova lica. Krug ponekad poprima jajolik oblik u kojem gornji dio poprima znakove glave, a donji dio obilježja obuće.

Slika 4. Prikaz jajolikog oblika kruga

“Moja baka”. Olovka (3 g.)

Preuzeto iz *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje* (str. 41)

Na kraju prve faze likovnog izražavanja djeteta spajaju se razum i oko, te ruka i predmet. Misao počinje kontrolirati motoriku te crtež potiče u djeteta misaonu sliku koja će u sljedećoj fazi biti pokretač likovne aktivnosti. U dječji crtež naziru utjecaji vanjskog svijeta i prvi pokušaji složene simbolizacije.

2.2. Faza izražavanja složenim simbolima

Na prethodnu fazu nastavlja se faza izražavanja složenim simbolima koja traje od četvrte do pete godine. U prethodnoj fazi likovna aktivnost je u djeteta potaknula misao, dok će u ovoj fazi izražavanja složenim simbolima misao pokrenuti likovnu aktivnost što predstavlja važan trenutak spoznaje. Dijete likovno izražava ono što spoznaje, što ga zanima i emotivno uzbuđuje. Ruku vode nove spoznaje te je važno da djetetu okolina omogući proživljavanje faze primarnih simbola kako bi dijete aktiviralo misaone operacije koje će ga potaknuti na nove aktivnosti, nove spoznaje. Likovni izraz postaje djetetu sredstvo komuniciranja, no ne toliko s vršnjacima koliko sa samim sobom.

2.2.1. Prikaz ljudskog lika u fazi izražavanja složenim simbolima

Komunikaciju sa samim sobom putem crteža možemo povezati sa simbolima za ljudski lik glava-noge. Jedno od mogućih objašnjenja zašto dijete koristi glava-noge za prikaz ljudskog lika je da dijete crta vizualnu percepciju sebe sama, a ne drugu osobu. Kada bismo gledali ispred sebe, vidjeli bismo ruke kao da izlaze iz glave i noge.

“Oči, nos, usta i uši čine glavu centrom za osjetilnu aktivnost, ako joj dodamo noge, glava biva pokretljivom, a dodajući joj ruke za hranjenje ili hvatanje – imamo zaista funkcionalno biće.” (Grgurić, Jakubin, 1996, str. 46)

Uz ljudski lik prikazuje najčešće stvari njemu bliske životinje, kuću, drveće i cvijeće no i pokret i dodir. Crtež postaje ispunjen složenim simbolima kojim prikazuju značenje ili akciju nekog objekta, skakanje, plesanje, oluju, vjetar.

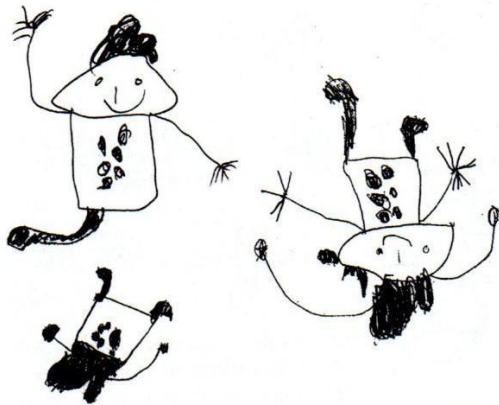
Slika 5. Prikaz pokreta i zvukova

“Moja sestra pleše”. Linije uz noge i ruke označuju plesne pokrete. Desno je gitara, a crte iznad nje označuju zvukove. Olovka (4 g.)

Preuzeto iz *Vizualno – likovni odgoj i obrazovanje* (str. 48)

Osoba je prikazana kao posebnost. Crtanjem detalja lica, usta i oči smješta u međusobnom odnosu dok figure na crtežu ostavljaju dojam kao da jedna lebdi iznad druge i nema međusobnog odnosa među njima. (Slika 6.) Također, u prikazu čovjeka koristi figure kvadratnog oblika. Lik čovjeka ima kosu i druge detalje. Iskorištava sav raspoloživ prostor na

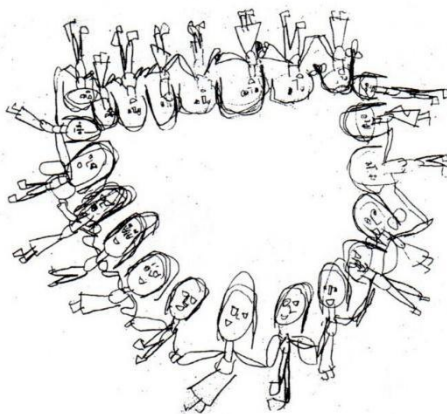
papiru te ponekad papir zarotira kako bi mu prazan prostor bio pristupačniji pa katkad ljudi stoje na glavi. (prevaljivanje oblika), (Slika 7.) Zbog razvojnih karakteristika djeteta u ovoj dobi u likovnom izražavanju prisutan je perceptivni egoizam, odnosno dijete okreće papir tako da svi likovi budu okrenuti prema njemu. Uz perceptivni egoizam, prisutna je emocionalna proporcija. U likovnom izrazu važnost pojedinih stvari ili osoba naglašena je veličinom u odnosu na ostale. Tako, prema Jakubin, (1999), dijete likove i oblike koji su im zaokupili pozornost prikazuje većim bez obzira na njihovu stvarnu veličinu u odnosu prema ostalim oblicima u prostoru. (Slika 8.)

Slika 6. Međusoban odnos likova i dijelova lica

Likovi su okrenuti naprijed kao da lebde.

Preuzeto iz *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje* (str. 49)

(1) "Kolo". Olovka (6 g.)

Slika 7. (1) Prevaljivanje oblika – zbog perceptivnog egoizma dijete okreće papir kako bi sve likove nacrtalo prema sebi

Slika 8. Emocionalna proporcija

“Moja mama dolazi po mene u vrtić” , olovka (5 g. 10 mj.)

Preuzeto iz *Likovni jezik i likovne tehnike* (str. 109)

Likovno izražavanje u ovoj fazi ima najveće promjene. Dijete počinje označavati posebnu liniju koja označuje nebo i tlo. Figure su smještene na rub papira koji simbolizira liniju tla tako da figure stoje, više ne lebde u zraku. Figure imaju uspravni položaj. Najveća promjena vidljiva je u prikazu čovjeka. Ljudski lik više ne reprezentira glava – noge već se pojavljuje tijelo. Ruke više ne povlači iz glave nego iz tijela te završavaju prstima, no ne uvijek ispravnog broja. Noge prikazuje s dvostrukom crtom koja završava s obilježjem stopala, cipela ili nožnih prsta. Ljudski lik bogatiji je detaljima tako da se uočava obilježje kose i odjeće. (Slika 9)

Slika 9. Veće bogatstvo detalja

“Kod tate je važna kravata”. Olovka (6,5 g.)

Preuzeto iz *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje* (str. 53)

2.3. Faza intelektualnog realizma

Dijete u dobi od 6 do 11 godina ulazi u višu fazu likovnog razvitka, fazu intelektualnog realizma. Ovo razdoblje obuhvaćeno je u odgojno-obrazovnom radu razdobljem razredne nastave. U djeteta prevladava želja da ga se prihvati i uključi u društveni život razreda stoga uspješno ili neuspješno uključivanje utječe i ostavlja velike posljedice na djetinjstvo pojedinca. Upravo zbog promjene sredine i nepoznavanja likovnih spoznaja i mogućnosti djeteta, nameće se u prvom razredu osnovne škole šablonizirani način rada. Takvim pristupom djelovat će se negativno na sposobnosti i razvitak dječjeg likovnog izražavanja, koje su u fazi intelektualnog realizma mnogo veće. Likovni izraz je bogatiji te je veće životno iskustvo i likovno-tehničke mogućnosti. Usmjerenost je na detalje te pri povlačenju crta nema straha, već prevladavaju odlučni i hrabri potezi mijenjanjem mekih i tvrdih crta što u crtež unosi novu svježinu. No zbog mogućih negativnih utjecaja u ovoj fazi dijete precrtava i ravne linije povlači ravnalom. Na originalan likovni izraz utječu stripovi i likovno nekvalitetne slikovnice. Pri povlačenju linija često se koristi gumica, stoga linije

postaju blijede, istrpane, nedovršene. Lik ljudskog lika počinje se prikazivati iz profila te nastaju određeni načini prikazivanja u likovnom izrazu.

2.3.1. Prikaz ljudskog lika u fazi intelektualnog realizma

Jedan od načina izražavanja u ovoj dobi je transparentni prikaz. U crtežu dijete ne prikazuje samo ono što vidi već i ono što voli.

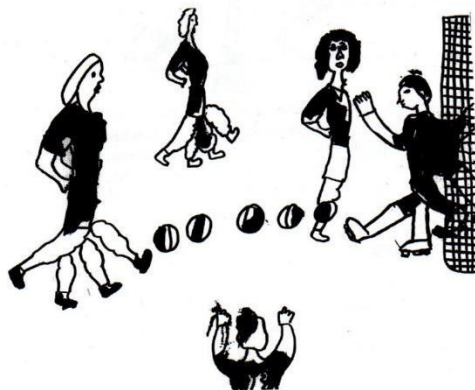

Slika 10. Transparentni prikaz

“Moja mama je trudna i nosi u srcu bracu”. Olovka (5 g.)

Preuzeto iz *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje* (str. 62)

Nova pojava je prikazivanje akcije u fazama kretanja. Tako u sljedećem primjeru (slika 11) dijete crta igru loptom u svim fazama. Najprije crta uzimanje lopte, zatim udaranje i posljednje pad lopte preko ograde što odgovara vremenskom slijedu igranja loptom.

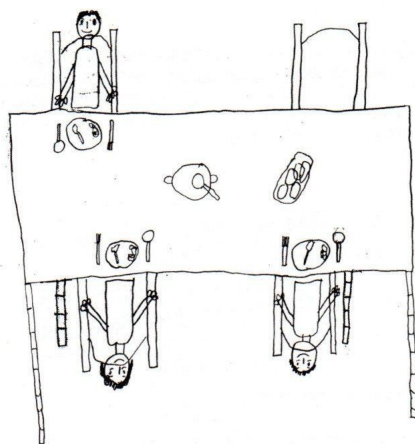

Slika 11. Prikaz akcije u fazama kretanja

“Nogomet”, Olovka (8 g.)

Preuzeto iz *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje* (str. 63)

Pri prikazu obitelji za stolom, dijete će okretati papir tako da će figure ostavljati dojam kao da svaka ima svoje tlo čime dolazi do prevaljivanja oblika. Također objekt promatra s različitih strana tako da se predmeti i likovi mogu pojaviti gledani iz različitih perspektiva, ptičje perspektive, frontalno ili sa strane što je također jedan od novih načina likovnog izražavanja, odnosno poliperspektive.

Slika 12. Prevaljivanje oblika, poliperspektiva

“Obitelj za stolom” Olovka (8 g.)

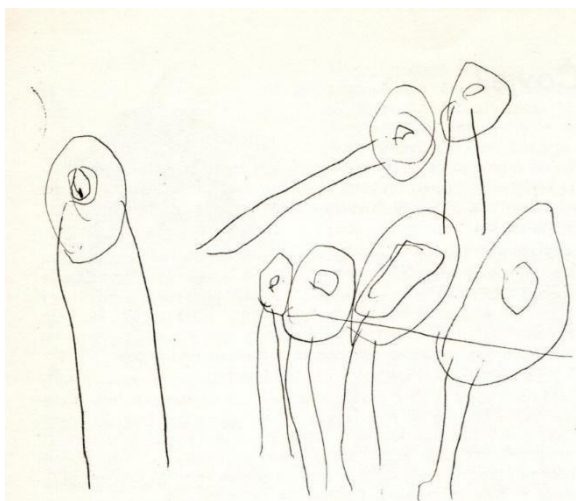
2.4. Faza vizualnog realizma

Razvitkom djeteta, ono prelazi u fazu vizualnog realizma u dobi od 10 do 14 godina. Likovno izražavanje razvija se prema realističnijem izražavanju objekata. Razdoblje je bogato detaljima, a proporcije su skladnije. Napušta gradnju slike prijašnje faze te je sada gradi kao cjelinu. Prikazivanje prostora također nema karakteristike prijašnje faze već je sve podložno određenoj perspektivi – geometrijskoj, zračnoj i kolorističkoj. Grgurić, Jakubin (1996) navodi da karakteristike ove faze uništavaju ljepotu i ekspresivnost “pravog” spontanog dječjeg izraza te u likovnom izražavanju “postaju odrasli”.

3. PRIKAZ DETALJA LJUDSKOG LIKA U DOBI OD 2 DO 4 GODINE

3.1. Oči

Kada je dijete percipiralo čovjeka kao izdvojenog bića kojeg je izrazilo krugom i linijama, obraća pažnju na percepcije. U crtežima su često vidljivi manji krugovi unutar prvog simbola za živa bića kruga. Manji krugovi često se smatraju očima, veliki krug glavom, a linije rukama i nogama te se zato takav lik čovjeka naziva glavonošcem. No s obzirom na to da prvi simbol za čovjeka ne predstavlja isključivo glavu već cjeloviti živi sustav, tako ni mali krugovi nisu prikaz isključivo za oči već općenito za sposobnost, odnosno funkciju percipiranja. U prikazivanju čovjeka neko će dijete nacrtati jedan krug za oko, dok će neki dva. Razlog je u djetetovom shvaćanju i davanju vrijednosti. Dijete koje prikaže oči jednim krugom pridaje važnost sposobnosti percipiranja te ono za njega likovno znači kanal kroz koje unutrašnje biće prima informacije o vanjskom svijetu. Drugo će dijete crtati dva kruga zbog pridavanja vrijednosti sposobnosti gledanja te zapažanja da živo biće ima po dva oka. Djeca u ovoj dobi prepoznaju uglavnom glavne dijelove čovjeka te znaju njihove nazive.

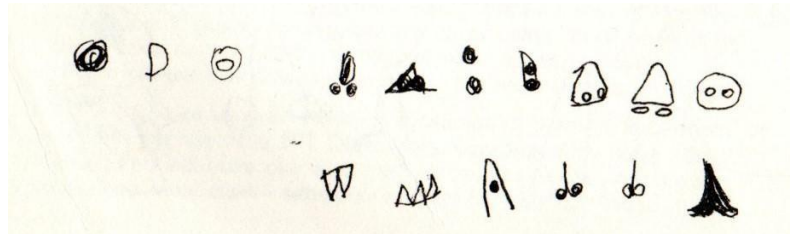
Slika 13. Prikaz očiju

Dijete svim oblicima ljudi crta po jedno oko

Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 56)

3.2. Usta i nos

Interes za prikaz usta i nosa javlja se kasnije. Djeca obično usta prikazuju simbolom kruga ili neodređene mrlje, a prikazi usta kao horizontalne ili zakrivljene crtice kao da su nasmiješena, polaze od shema koje odrasli nameću djeci. Također kod prikazivanja nosa vidljive su nametnute sheme u obliku vertikalne crtice, dvaju kružića ili L oblika. Belamarić (1987) navodi kako ne možemo znati kakva su poimanja djece o obliku nosa jer su im prije nametnute sheme te one potiskuju djetetovu vlastitu interpretaciju. Također navodi da je provedeno istraživanje u kojem su djeca bila poticana na promatranje nosa susjednog djeteta te je u prikazivanju nosa jedan dio djece odmah napustio nametnute sheme i prikazali ga na nov, vlastiti i originalan način.

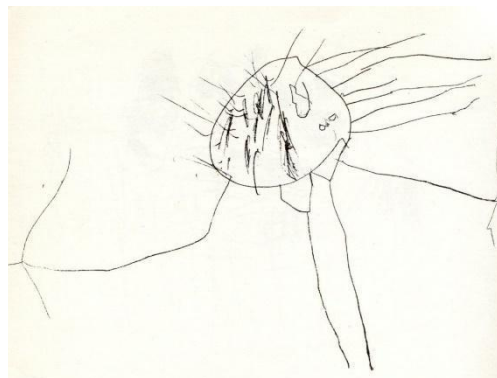

Slika 14. Istraživanje - prikaz nosa

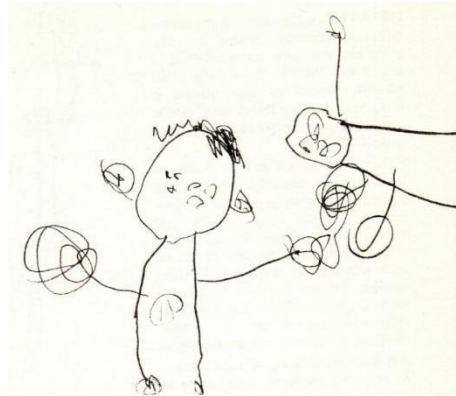
Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 60)

3.3. Ruke i noge

Spoznajom da je čovjek cjelina koja živi i kreće se dijete počinje usmjeravati pažnju na najpokretnije dijelove. Tako da bi prikazalo sposobnost kretanja živog bića, odnosno čovjeka, crta nogu povlačenjem jedne ili dvije linije koje izlaze iz kruga, a sposobnosti ruku označuje povlačenjem linija iz nogu ili iz kruga.

(1) linije za ruke povlači iz kruga

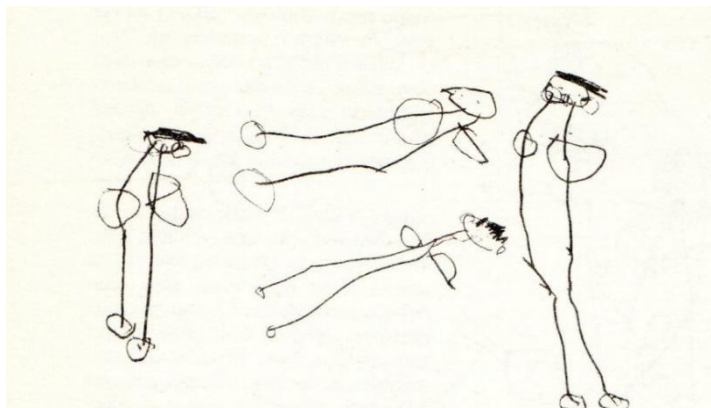

(2) linije za ruke povlači iz nogu

Slika 15. Prikaz povlačenja linija iz kruga i nogu

Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 58-59)

Bodulić (1982) navodi dalje usmjeravanje pažnje na pokretljivost i funkciju šaka i stopala. Na završetcima ruku i nogu crtaju kružeće linije, no pojavljuju se i cik-cak te vibrirajuće. Često veću važnost pridaju ulozi ruke, odnosno šaka, crtanjem većeg broja ravnih linija koje se šire s obje strane ruke ili proporcionalnim povećanjem. Simbol kruga za šake i stopala označuje sposobnost kretanja ruku i nogu.

Slika 16. Simbol kruga za sposobnost kretanja ruku i nogu

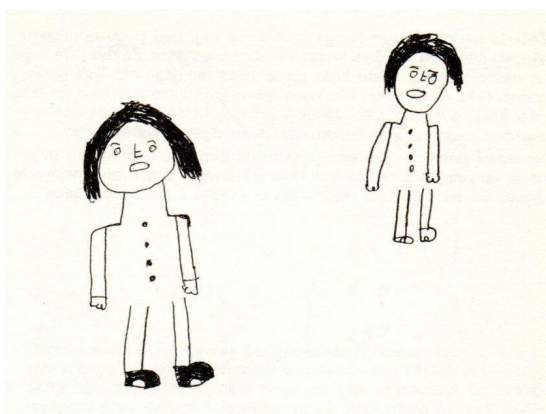
Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 62)

3.4. Trup

U likovnim radovima najmlađe djece nema prikaza trupa. Uz osnovni simbol kruga pojavljuju se linije za ruke i noge. “Sam trup je slabo pokretan oblik koji ne gleda, ne sluša, ne privlači pažnju najmlađe djece, čija su opažanja i poimanja okrenuta uvijek živom i pokretnom.” (Belamarić, 1987, str. 64) Kada dijete oblikovanjem ljudskog lika u glini počinje uključivati trup, ono za njega ima sporednu ulogu i ne pridaje mu neku posebnu vrijednost. Dijete uz pomoć trupa povezuje glavu i udove. U dobi od 4 do 5 godina u likovnom izričaju djeteta iskazuje se trup u obliku simbola, a tek starija djeca od pet godina počinju prikazivati trup uz vizualne osobine.

3.5. Kosa i odjeća

Pažnju na kosu dijete obraća oko četvrte godine, no prikazivanje se može uočiti i ranije ili kasnije. Izražavanje simbola za kosu individualno je kao i za sve drugo te u radovima sve osobe pojedinog djeteta imaju isti simbol za kosu. Linije za simbol kose prikazuje na različite načine. To može biti jedna ravna ili zadebljana linija, pa sve do mnoštva njih. Položene su ili usmjerene uvis. Mogu izlaziti iz kruga poput zraka sunca ili postavljene na vrh glave ili da prate zaobljenost glave. Linije mogu biti kružeće, vibrirajuće, zgusnute, no osim linija može se pojaviti krug ili bilo koji nepravilan oblik. Tek u dobi od 5 godina i starija, u likovnom izričaju ljudskog lika opaža se kosa prema vizualnim opažanjima i kao naznaka za spol.

Slika 17. Prikaz kose mnoštvom linija koje prate zaobljenost glave

Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 65)

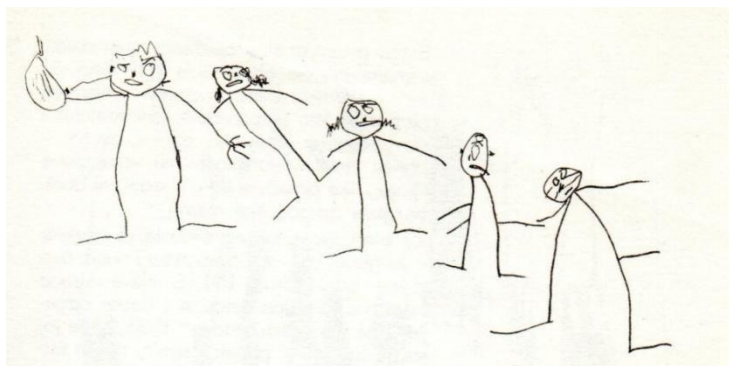

Za prikazivanje odjeće mlađa djeca nemaju interesa, no ako se i pojave naznake odjeće ono se javlja zbog svoje funkcije oblačenja. Oblikovanjem u glini dijete odjeću predočuje krugovima postavljenim uz figuru čovjeka i time pokazuje da oni nisu sastavni dio čovjeka. Krugove opisuje kao kaputiće, suknjice i slično.

4. PRIKAZ DETALJA LJUDSKOG LIKA U DOBI OD 4 DO 5 GODINA

4.1. Složeni simboli

Složeni simboli u likovnom izražavanju djeteta najčešće se javljaju u dobi od 4 do 5 godina. Izražavanje složenim simbolima upućuje na djetetovo usmjeravanje pažnje na dijelove koji tvore cjelinu. Dijelove crta osnovnim simbolima te njima sastavi cjelovit oblik, odnosno u ovom slučaju oblik čovjeka. Simbol kruga, koji je do sada predstavljao cjelovitost živog bića, postaje simbol za glavu koji u crtežima postaje vidljiv zbog odnosa veličina i oblika nogu. Veličina i oblik nogu upućuju vertikalnim položajem i razmakom na prisutnost tijela.

Slika 18. Prikaz veličine i oblika nogu koje upućuju na prisutnost tijela

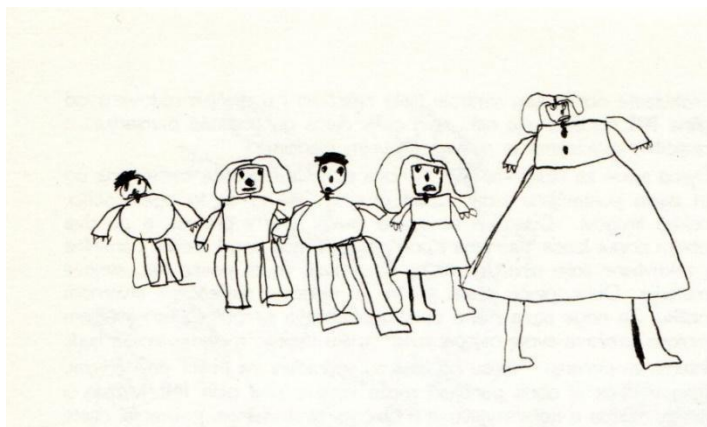
Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 67)

Noge i dalje izražava linijama kao u prijašnjoj fazi no sada obraća pažnju na izgled i debljinu udova te time unosi prve vizualne podatke. Različitim oblicima i dužinama nogu izražava opažanje da je netko deblji, a netko mršaviji. Također otkrićem trupa, ono je često prenaplašeno tako da su ruke i glava postale male, dok noge crta velike. Trup uz simbol kruga, prikazuje uglatim oblikom i otkrivaju trokut.

4.2. Kosa i odjeća

Sljedeća razlika u obliku čovjeka koja se primjećuje su naznake za spol. Razliku u spolovima crta različitim oblicima kose i razlikama u odjeći. Tako djevojčici crta dugu kosu kružićim, spiralnim linijama, a dječacima kratku tamnim mrljama na vrhovima glave. Razliku u odjeći označava crtanjem hlača dječacima no prema Belamarić (1987), ne

zaboravlja da danas i djevojčice često nose hlače tako da uz dvije figure djevojčice s dugom kosom u haljini, crta jednu u hlačama.

Slika 19. Razlike u spolu prikazane razlikom u kosi i odjeći

Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 72)

4.3. Transparentnost

U prikazu čovjeka cijelom duljinom hlača vide se noge i izgleda kao da su hlače prozirne. Prema Belamarić (1987), ta već dugo poznata pojava u dječjem likovnom izražavanju nazvana je transparentnošću. Javlja se jer dijete izražava najprije ono što zna o nekom obliku, a ne ono što trenutno vidi. Noge su važnije od hlača jer su stalan i uvijek prisutan dio čovjeka, dok hlače nisu. No zbog dječjeg intuitivnog znanja o cjelovitosti bez koje živi sustavi ne mogu postojati, dijete ne crta živa bića nepotpuno ili djelomično.

4.4. Veličine

Veličine oblika ne odgovaraju stvarnim vizualnim mjerama i odnosima već veličinu određuje prostor na papiru ili važnost pojedinih oblika za dijete. Tako u crtežu djece i odgajateljice, odgajateljicu crta veću u odnosu prema djeci, što odgovara stvarnim odnosima no i njezinoj važnosti djetetu.

4.5. Predimenzioniranje

Likovnim izražavanjem do pojave predimenzioniranja, odnosno povećanja dolazi kada dijete želi pokazati da mu je nešto postalo osobito važno. Tako je pri slušanju priče važno dobro uho te ga dijete u crtežu povećava. U crtežu odgajateljice koja pokazuje slikovnicu, ruke su također velike i izdužene, dakle dijete će prema Belamarić (1987)

povećati ili produžiti oblik da bi pokazalo da njegova figura nešto radi ili dodiruje. Pri prikazivanju figure koja trči, često će povećati noge.

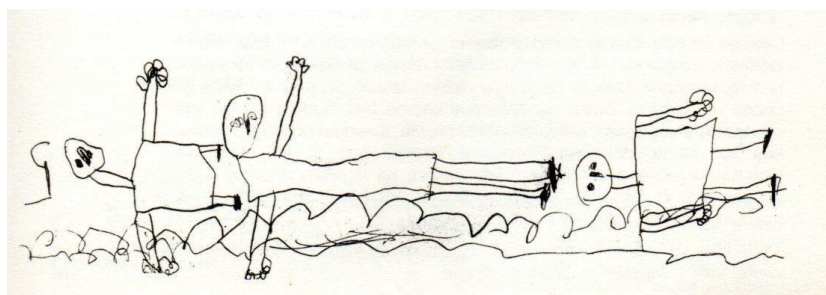

Slika 20. Predimenzioniranje pojedinih dijelova tijela

Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 74)

4.6. Pokret

U ovoj dobi dijete je na prijelazu od spoznaje kretanja kao opće pojave prema uočavanju osnovnih pokreta udova u čovjeka. Zbog promatranja u djetetovu vizualnom pamćenju ostaju jasne slike, stoga ono s lakoćom crta figure kako one izgledaju u akciji. Ruke čovjeka tijekom plivanja su raširene kada plivaju, a zatim skupljene uz tijelo. Položaj glave je iskrenut zbog nastojanja da se glava održi nad vodom.

Slika 21. Prikaz pokreta ruku tijekom plivanja

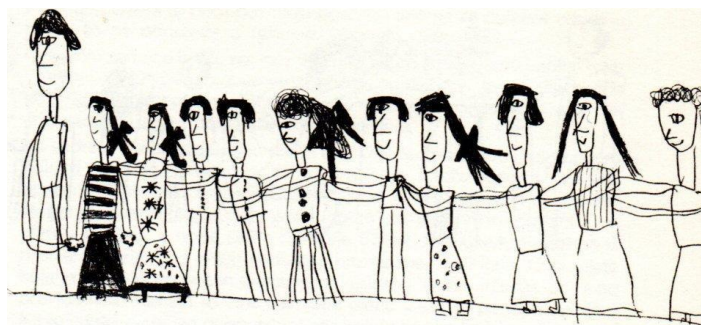
Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 75)

“Ta neočekivana sposobnost djeteta te dobi prirodna je i osniva se njegovoj sposobnosti da gleda i pamti viđeno, što većina ljudi ne može zbog površnosti svoje percepcije, odnosno odijeljenosti pažnje, nesvjesnih predrasuda o izgledu oblika, a najčešće zbog predrasude da to sami ne mogu zapamtiti i nacrtati.” (Belamarić, 1987, str. 76)

5. PRIKAZ DETALJA LJUDSKOG LIKA U DOBI OD 5 DO 6 GODINA I STARIJA

5.1. Profil, razlike među osobama

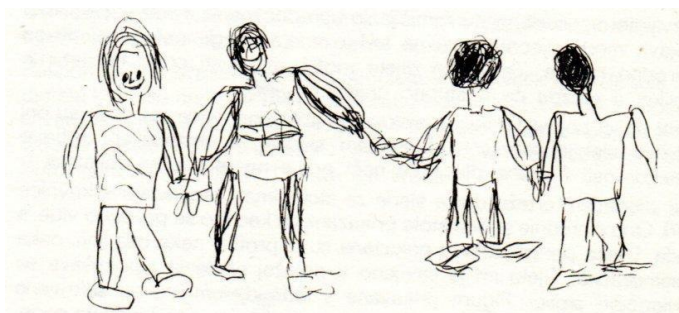
U dobnom uzrastu od 5 do 6 godina i starija, dijete otkriva promatranje oblika s više strana i njegovo međusobno razlikovanje, što je u ovom slučaju čovjek i njegovo lice. Promatranjem ljudskog lica opaža da se vidno razlikuje gledajući ga sprijeda i sa strane. Gledano sprijeda vidi dva oka, a sa strane samo jedno. Figuru koju promatra iz profila, crta s jednim okom, no prema nosu i ustima koji su pomaknuti malo u stranu, vidi sprijeda. Razliku u promatranju figure naglasit će i crtanjem kose, tako figuri gledanoj iz profila crta kosu na samo jednoj strani dok se drugima vidi sprijeda.

Slika 22. Prikaz ljudi gledanih iz profila

Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 77)

Osim što lik ljudskog lika počinje prikazivati iz profila, ljude može promatrati i zamišljati s leđa. Figura je prepoznatljiva po izgledu glave koja je pokrivena kosom.

Slika 23. Prikaz čovjeka gledanog s leđa

Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 77)

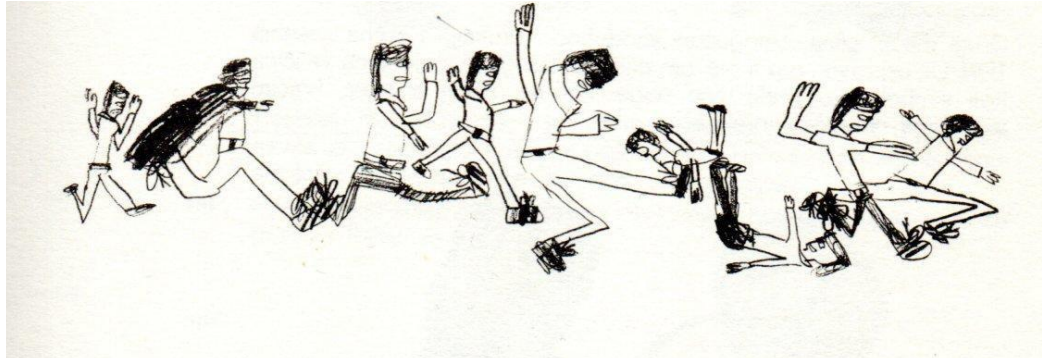
Osim što razlike među osobama izražava različitom kosom i odjećom unosi i razlike među pojedinim oblicima, figure se razlikuju u boji i kvaliteti frizure, vrpčama u kosi te uzorcima odjeće.

5.2. Minijatura

Neka djeca pokazuju sklonost crtanju minijatura. Za likovni izraz vrlo sitnih, minijaturnih oblika potreban je oštar vid te sposobnost izrazite kontrole ruke. Figure sitnih, no jasnih crtanih oblika razlikuju se od ostalih po oblicima odjeće i kose te dijete u još sitnije oblike glava ucrtava nos, usta i oko. Crtanje takvih minijaturnih oblika rijetka je i specifična pojava među djecom s razvijenom sposobnošću zamišljanja i predočavanja. Također, promjena je u poznavanju oblika čovjeka što se opaža u sposobnosti da iako vidi samo dio čovjeka, u sebi predoči cijelog. Figure na crtežu gledane s leđa djelomično su sakrivene stolicom iznad koje navire glava, a ispod noge.

5.3. Pokret

Djeca u likovnim radovima pokazuju izvanrednu sposobnost opažanja i pamćenja brzih događanja u pokretu i obliku ruku i nogu. U primjeru crteža ruke i noge prikazuje u različitim položajima. Noge su ispružene ili savijene, podignute u zraku zbog pada. Dijete primjećuje da se oblik ljudskog tijela mijenja ovisno o položaju. Način izražavanja istog sadržaja različit je i individualan od djeteta do djeteta. Poseban izazov stvara im prikazivanje sagnutog tijela u kojem dijete više pažnje obraća na pojam savijanja, nego na stvarni izgled sagnutog tijela.

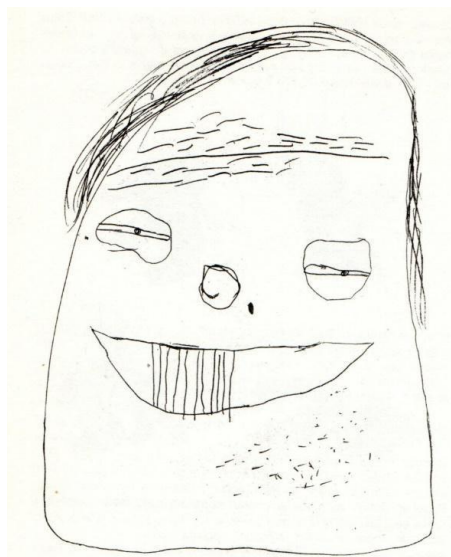

Slika 24. Prikaz pokreta u različitim položajima

Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 79)

5.4. Lice

U mlađoj dobi prikaz ljudskog lica uglavnom je jednak. Lice čine oči, usta i nos, za čiji je prikaz najčešće nametnuta shema. U ovoj dobi lice je detaljno prikazano. Opaža se oblik, vrsta i boja kose. Oči prikazuje simbolom kruga koji je razdijeljen na dva malo razdvojena kapka, a među njima je naznaka šarenica. Ako netko ima prikazuju se i naočale. Usta poprimaju različite oblike. Mogu biti otvorena, zatvorena, nasmiješena, sa zubima i bez njih. Nos crta simbolom kruga. Usmjeri li dijete pažnju posebno na lice, ono će dodati brkove i bradu ako ih netko ima te obraze i čelo. Prema Belamarić (1987), ako dijete crta lice neke određene osobe opazit će da osoba ima primjerice bore na čelu, madež pored nosa, bubuljice na bradi. Takvo prikazano lice s puno detalja može opisati izgled neke osobe na često duhovit način.

Slika 25. Detalji na licu

Preuzeto iz *Dijete i oblik* (str. 105)

6. PRAKTIČNI DIO RADA

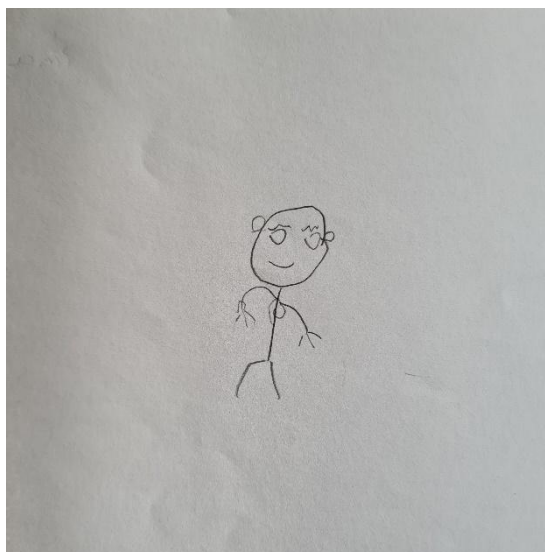
Aktivnosti za praktični dio rada provedene su u dječjem vrtiću “Koraci” u Velikoj Gorici tijekom mjeseca svibnja 2022. godine. U dogovoru s ravnateljicom, aktivnosti su provedene u dvije odgojne skupine - mješovitoj i starijoj. U mješovitoj vrtićkoj skupini provodi se engleski program te broji ukupno 28 djece u dobi od 3 do 7 godina. U starijoj odgojnoj skupini upisano je ukupno 28 djece u dobi od 5 do 7 godina. Cilj provedenih aktivnosti bio je istražiti likovni izraz ljudskog lika u dječjem crtežu prema razvojnim fazama likovnog izražavanja. Prije glavne aktivnosti, odnosno likovnog rada, provedeni su motivacijski poticaji prilagođeni dobnom uzrastu odgojne skupine. U likovnom radu korištene su crtačke tehnike – olovka.

6.1. Mješovita vrtićka skupina

U motivacijskom dijelu djeci je bila ponuđena enciklopedija o ljudskome tijelu s različitim slikama. Potaknuta proučavanjem slikovnice, proveden je razgovor o ljudskome tijelu. Nakon razgovora slijedila je igra “Pogodi tko je”. U igri je jedno dijete imalo povez na očima te je trebalo taktilnim doživljajem pogoditi o kojem se djetetu radi kojeg je dotaknulo. Taktilnom percepcijom potaknulo se kod djece osvještavanje dijelova tijela i prepoznavanje prijatelja po individualnim karakteristikama. Nakon motivacijskog uvoda s ciljem osvještavanja ljudskog lika, slijedio je stvaralački dio aktivnosti u kojem su djeca trebala prikazati sebe.

Likovni radovi djece

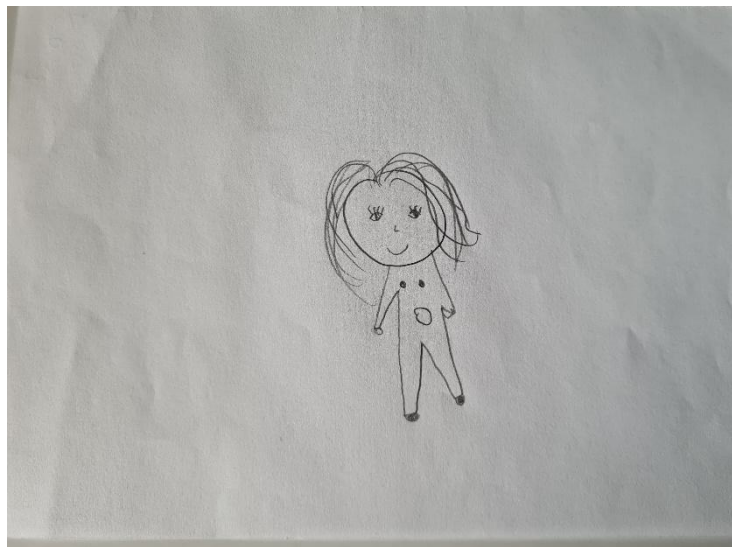
Slika 26. “Ovo sam ja sa srcem” (Noa, 4 g.)

U likovnom izrazu ovog djeteta vidljiv je transparentni prikaz koji je postignut ucrtavanjem oblika u prethodno nacrtan lik. Potaknut proučavanjem enciklopedije dječak je crtajući sebe obratio pažnju na prikaz unutarnjeg sadržaja ljudskog tijela i nacrtao sebe sa srcem. Ljudski lik čine linije za ruke i noge te svjesno povlači liniju za trup kojim spaja noge i ruke. U prikazu lica, opažaju se dva kruga za prikaz očiju, usta, uši i detalj obrva. Liniju ruku završava podjelom na dlanove i prste iako ne valjanog broja.

Slika 27. “Ovo sam ja dok plešem” (Mia 5 g.)

Ovo dijete prikazalo je sebe u pokretu, što je vidljivo u karakterističnom crtanju kruga na kraju linije ruke, čime naglašava pokretnost ruku. Razliku u spolu, djevojčica je naglasila crtanjem duge kose mnoštvom linija koje prate zaobljenost glave. Prikaz čovjeka odmaknuo se od prikaza glavonošca, odnosno glave, ruku i nogu te se javlja simbol trupa iz kojeg dijete povlači vodoravne linije za ruke. Za prikaz trupa dijete je nacrtalo simbol trokuta.

Slika 28. “To sam ja, imam “cike” i pupak” (Pia, 4.5 g.)

Potaknuto razgovorom o obraćanju pažnje na razlike u spolovima, ovo je dijete u svom likovnom izrazu ljudskog lika prikazalo sebe sa značajkama ženskog spola. Zatamnjene točke naglašavaju grudi, a simbol manjeg kruga prikaz pupka. Osim tjelesnih karakteristika, naglašena je razlika u spolu oblikom i duljinom kose. U prikazu ljudskog lica, vidljivi su detalji u prikazu očiju. Dijete je unutar kruga za prikaz oka dodalo zatamnjeni kružić za prikaz šarenica te očima dodaje trepavice. Na nogama su naznake zatamnjenih mrlja čime je djevojčica prikazala pokretnost nogu.

6.1. Starija skupina

U motivacijskom dijelu u starijoj skupini proveden je u jutarnjem krugu razgovor o ljudskom tijelu. Razgovor je obuhvatio pitanja o strukturi tijela, pokretima udova, izgledu

lica, razlici u spolovima (frizura, odjeća, duljina kose). Nakon razgovora provedena je igra “Ogledalo”. Djeca su bila podijeljena u parove i promatrala su jedni druge. Zadatak je bio obraćanje pažnje na detalje i opis prijatelja u paru, a zatim oponašanje zadanog pokreta prijatelja. Nakon motivacijskog dijela, slijedio je stvaralački dio – crtanje autoportreta “To sam ja”.

Slika 29. Prikaz oponašanja pokreta prijatelja

Slika 30. Promatranje detalja na licu prijatelja

Likovni radovi djece

Slika 31. “Ja dok stojim” (Mihael, 5 g.)

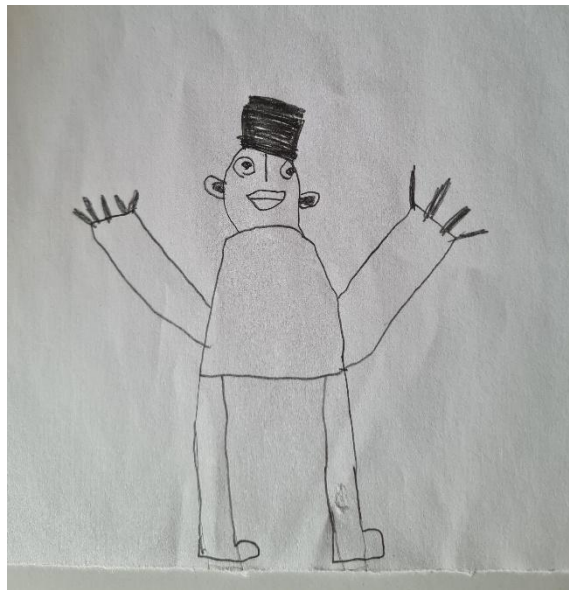
U likovnom prikazu čovjeka, veličina i oblik nogu upućuju vertikalnim položajem i razmakom na prisutnost tijela. Dijete je sebe kao mušku osobu prikazalo uz detalj kose. Kosa kvalitetom i dužinom označava razliku u spolu. Iako prikaz upućuje na prisutnost tijela, za prikaz ljudskog lika dijete je koristilo simbol za glavu, ruke i noge te ruke povlači iz nogu.

Slika. 32 “Ovo ja radim špagu” (Lea, 7 g.)

U prikazu se uočava mnoštvo detalja, što je karakteristično za fazu intelektualnog realizma. Dijete spoznaje da se oblik ljudskog tijela mijenja s obzirom na promjenu položaja te tako

izražava položaj nogu. Ovakav prikaz položaja nogu u fazi izvođenja špage, rezultat je djetetove vizualne percepcije u kojem je osvijestilo da u tom pokretu zauzimaju različit položaj. Na rukama su nacrtani dlanovi s valjanim brojem prstiju te na završecima nogu uočavamo naznake cipela. Ljudsko lice puno je detalja. Linije kose prate zaobljenost glave i naglašavaju razliku u spolu.

Slika 33. “Ja dok se igram s prijateljima” (Josip, 6 g.)

U ovom radu uočavamo predimenzioniranje pojedinih dijelova tijela. Dijete je povećanjem ruku naglasilo njihovu važnost u igri. Također nema linijskog prikaza čovjeka, već dijete uočava da je netko mršaviji, a netko deblji stoga obraća pažnju na debljinu udova.

ZAKLJUČAK

Djeca od najranije dobi pokazuju interes i želju za stvaralaštvom. Da bi se mogli stvaralački izražavati potrebno im je omogućiti pravo na vlastito izražavanje i stvaranje. Djeca se likovno izražavati počinju spontano preko neposrednog vizualnog doživljaja svijeta, a na tipičan način za svu djecu svijeta. Razvoj dječjeg crteža praćen je fazama, no djetetovo izražavanje upućuje nas da razvoj ovisi i o drugim faktorima te da opći djetetov rast i razvoj prati razvoj njegovog izražavanja. Sposobnost likovnog izražavanja im je urođena. Crtež djetetu počinje biti sredstvo komuniciranja kojim će izraziti svoja shvaćanja i ideje, koje riječima možda još ne može izraziti. Važno je osvijestiti da vrijednost likovnog izraza nije prikazivanje oblika na prepoznatljiv i sličan vanjskom, stvarnom obliku već u onome što dijete samostalno percipira i otkrije. Poučavanje djeteta shemama vode do postupnog gubljenja djetetovog neposrednog opažanja i doživljavanja svijeta. Upravo je oblik ljudskog lica i tijela jedna od čestih tema koje se prikazuju shematski zbog poučavanja što dovodi do ometanja i prekidanja dječjeg upoznavanja i istraživanja čovjeka. Ohrabrimo li djecu na otvoreno i otkrivačko percipiranje čovjeka, otvorit će im se sasvim nova dimenzija poimanja i razumijevanja čovjeka.

Kako bih istražila sličnosti i različitosti u razvoju dječjeg crteža prikazivanjem ljudskog lika, provela sam motivacijske aktivnosti u dvije odgojne skupine. Analizom dječjih radova zaključeno je da većina djece prati faze likovnog razvoja, dok nekolicina nije pokazivala interes i želju nakon motivacijskih poticaja. U starijoj skupini djeca su pažnju obraćala na prikazivanje detalja i pokreta, dok su mlađa djeca prikazivala ljudski lik u statičnom položaju. Promatranjem i analizom dječjih radova zapažene su tipične razvojne karakteristike koje se javljaju u određenim razvojnim fazama.

LITERATURA

Balić-Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, 16-17 (62-63), 2-8. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/124737>

Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik*, Školska knjiga, Zagreb

Bilić, V., Balić Šimrak, A. i Kiseljak, V. (2012). Nevizualni poticaji za dječje likovno izražavanje i razvoj emocionalne pismenosti. *Dijete, vrtić, obitelj*, 18 (68), 2-5. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/123991>

Bodulić, V. (1982). *Umjetnički i dječji crtež*, Priručnik za odgajatelje i nastavnike, Školska knjiga, Zagreb

Božičević, I. (2018). *Razvoj dječjeg crteža (Završni rad)*. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:117315>

Dekanić, M. (2016). *Prikaz ljudskog lika u crtežu djece predškolske dobi (Završni rad)*. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:515721>

Đuranović, M., Klasnić, I. i Matešić, I. (2020). Poticanje dječje kreativnosti u predškolskim ustanovama. *Školski vjesnik*, 69 (1), 89-110. <https://doi.org/10.38003/sv.69.1.3>

Ekert, I. (2018). *Karakteristike dječjih likovnih radova u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju (Završni rad)*. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:420972>

Grgurić, N., Jakubin, M., (1996); *Vizualno likovni odgoj i obrazovanje*, Metodički priručnik, EDUCA, Nakladno društvo, Zagreb

Jakubin, M. (1999). *Likovni jezik i likovne tehnike: temeljni pojmovi*. Educa.

Mihalić, S. (2013). *Crtam ti priču - dječji crtež*

Peić, M. (1990). *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga

Slunjski, E. (2008). *Dječji vrtić - zajednica koja uči*. Spektar Media d.o.o.. Zagreb

Šipek, B. (2015). Kako komunicirati likovnim jezikom djece. *Dijete, vrtić, obitelj*, 21 (79), 21-22. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/file/254932>

Vidović, V. (2015). Dječji crtež kao komunikacijsko sredstvo djeteta i odrasloga. *Dijete, vrtić, obitelj*, 21 (79), 22-23. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/172746>

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristio drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)